

УДК 173.4

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6532020.8>

Оригинални научни рад

*Зоран Кинђић**

Факултет политичких наука, Београд

РЕАФИРМАЦИЈА ПРАВА НЕРОЂЕНИХ НА ЖИВОТ**

Сажетак

У овом чланку аутор разматра етичке и религијске аргументе у корист права нерођених на живот. Он указује да су латински оци, под утицајем Аристотела, углавном били склони да заступају теорију о накнадном или постепеном оживљавању ембриона, док готово сви источни оци до данас сматрају да је ембрион од тренутка зачећа личност. Консеквенца учења о накнадном оживљавању ембриона је могућност абортуса до тренутка оживљавања. Заступници учења о реинкарнацији душе сматрају да је абортус дозвољен све док се душа не усели у тело. Уколико је већ ембрион личност, абортус представља морални преступ, осим у случају да је угрожен живот мајке. Аутор оповргава аргумент да је абортус дозвољен уколико пренатална дијагностика установи да ће се родити хендикепирано дете, јер и таква особа је личност.

Кључне речи: абортус, личност, зачеће, право на живот, ембрион, фетус

* zoran.kindjic@fpm.bg.ac.rs

** Овај текст је настао у оквиру пројекта „Динамички системи у природи и друштву: филозофски и емпиријски аспекти“ (евиденциони број 179041), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА АБОРТУСА

Ако бисмо разматрали наша секуларизована друштва, односно наше у великој мери постхришћанско време, могли бисмо да уочимо да је једна од његових важних карактеристика свакако и афирмација најразличитијих права. Делом због тога што су током историје нека од тих права била ускраћена или запостављана, па су се она током XX века успостављала у процесу социјалне, расне и родне еманципације, делом због тога што идеолози Новог светског поретка плански афирмишу нека од тих права у сврху дехристијанизације некада хришћанских земаља, свако онај ко би се усудио да критички преиспита било које од тих права с великом вероватноћом може рачунати да ће бити изложен идеолошком прогону, да ће му бити утиснут жиг политичке некоректности. Иако и у нашој средини није баш пријатно бити објект напада бројних прозападних невладиних организација, на Западу етикета политичке некоректности излаже човека опасности да, ма како то наизглед звучало парадоксалано у срединама које прокламују најразличитија права, буде лишен више права: од радних и родитељских до политичког права на слободу говора.¹

Осим промовисања различитих нових људских права, упркос томе што се она каткад косе са традиционалним религијским погледом на свет, као што је случај са правима LBGT популације, у еколошкој етици дошло је до проширења појма права, баш као и појма достојанства, који се некада односио само на личност, било људску било надљудску (божанску, анђеоску). Ако право будућих генерација на ресурсе и здраву животну средину и не би изненадило некадашње људе, навикле на антропоцентрички начин мишљења, вероватно би са чуђењем слушали о еколошким правима животиња и биљка, еко система и планете Земље. Но оно што би их свакако нарочито изненадило била би чињеница да у исти мах док се залажу за права животиња и еко система, многи данашњи

¹ У Канади родитељима који с хришћанских позиција доводе у питање право хомосексуалаца на брак и усвајање деце прети опасност да буду лишени статељства над властитом децом, јер им наводно усађују погрешне вредности, оне које нису у складу са глобалистичком идеологијом.

етичари равнодушно прелазе преко некада неприкосновеног права на живот људских ембриона, односно фетуса.²

Пре него што их евентуално осудимо као људе чији је поглед на свет превазиђен, који су назадни, чак верски затуцани, запитајмо се ипак да ли је можда етички оправданији њихов конзервативизам од данашњег преовлађујућег либералног начина мишљења. Дакле, запитајмо се да ли су у праву они који би с гнушањем осудили праксу чедоморства или пак они који тврде да је право на абортус напросто једно од људских права, тј. значајна тековина савремене цивилизације, која је иначе с тешком муком изборена, а од које никако не смемо одустати.

Уколико бисмо бацили летимичан поглед на данашње законе европских земаља, за које се све донедавно веровало да баштине хришћанску традицију, учили бисмо да је абортус практично свуда допуштен, додуше уз различита временска ограничења, као и разлоге – у Шпанији, Португалу, Пољској и Швајцарској абортус је дозвољен само у случају угрожености живота мајке, обољења плода, силовања и инцеста. Док је у већини европских земаља абортус допуштен до дванаесте недеље трудноће, у закону Републике Србије, као и у земљама бивше Југославије, абортус без икаквих ограничења допуштен је до десете недеље трудноће.³ За абортус након тог рока потребно је испунити одређене услове, и за то је потребно добити сагласност посебне лекарске комисије.⁴

2 Иако некада, поготово у антици, није било стриктног разликовања између ембриона и фетуса, термин „фетус“ означава издиференцирани ембрион. Док га неки везују за 40. дан по зачећу, неки су мишљења да се односи на плод након осме седмице од зачећа.

3 Откако је у Ирској 2018. донесен закон којим се допушта абортус, у Европи, осим Малте, више нема земље хришћанског порекла која га забрањује. Најлибералније земље по питању абортуса су Кина, Северна Кореја, Канада и САД, у којима је абортус дозвољен и после пет месеци од зачећа. У већини латиноамеричких и афричких земаља абортус није дозвољен, као ни у свим исламским земљама.

4 Околност да је абортус легализован најпре у Совјетском Савезу 1920, у време Лењина (Ленин), сугерише да је тако нешто било могуће тек дискредитовањем хришћанског погледа на свет. Једна од најзначајнијих заговорница абортуса и других женских права била је револуционарка Александра Колонтај (Коллонтај), која је била на челу друштва „Доле стид!“. То друштво је имало за циљ ослобађање људи од осећања стида, реликта буржоаско-хришћанског друштва. Његови чланови не само што су предлагали људима да шетају улицом наги, да мењају сексуалне партнере, него су то и у пракси спроводили. Због негативних последица те сексуалне револуције (мноштво напуштене деце, полне болести), покрет је постепено угушен, а 1936. абортус је забрањен. Иако на Западу није било отвореног прогона хришћанства, оно је временом губило на значају, тако да је право на абортус добијало превагу

Но иако је абортус допуштен по позитивном праву, велико је питање да ли је он у складу са природним правом, тј. да ли би позитивно право на абортус издржало етичку и религијску проверу. Најбољи начин да то испитамо је да сучелимо аргументе оних који се залажу за право на абортус и оних који осуђују такву праксу. У тексту који следи размотрићемо аргументе за и против абортуса, ослањајући се на различита религијска и етичка становишта.

РЕЛИГИЈСКА СТАНОВИШТА О АБОРТУСУ

При заузимању става према абортусу пресудно је одредити се према дилеми да ли је ембрион већ од тренутка зачећа личност или статус људског достојанства припада тек оформљеном фетусу, или можда ни њему, него тек рођеном детету. Са овом дилемом суочавали су се људи током историје, па отуда није на одмет, пре него што изнесемо властити став, укратко осврнути се на историјат тог проблема.

Ако имамо у виду распрострањену праксу напуштања новорођених, поготово уколико се ради о хендикепираној деци, не чуди прилично либералан однос према абортусу у античком добу. Абортусу су прибегавале проститутке и жене које би затруднеле у незаконитим везама, а као разлог за абортус наводио се и страх било од сиромаштва било од уситњавања поседа. Иако је та пракса била распрострањена, поставља се питање како је етички вреднована. По мишљењу Аристотела, абортус је допуштен уколико је извршен до одређеног временског периода, тј. до времена док ембрион још увек представља пуку неформљену масу меса, док је у њему присутна само вегетативна душа. Попут питагорејаца који су сматрали да је дете формирано у мајчиној утроби након 35 дана и Хипократа који је тврдио да је мушки фетус формиран након 30 дана а женски након 42 дана, и Аристотел заступа мишљење да је потребно извесно време да ембрион развије своје органе и поприми људски лик. По његовом мишљењу, то се догађа

у оној мери у којој је хришћанска религија маргинализована. Краљевина Југославија је дозволила абортус из медицинских разлога 1929, а СФРЈ је 1952. либерализовала абортус уредбом којом се он дозвољава из медицинских и социо-економских разлога. Уставом СФРЈ из 1974. формулисано је право жене на слободно одлучивање о рађању деце. СФРЈ је тиме постала трећа земља на свету која је то право унела у свој устав.

након 40 дана од зачећа уколико је у питању мушко дете, а 80 или 90 дана ако се ради о фетусу женског пола. Од тог времена, када тело поседује све органе, у фетусу је присутна и чулна, тј. анимална душа. Умна душа пак „не зависи од стања тела већ се споља уводи у тело онда када у њему већ дејствује чулна душа“ (Ларше 2008, 105).⁵ Будући да је Аристотел умну душу третирао као божански део у човеку, јасно је да абортус, и из етичких и из религијских разлога, није допуштен од тренутка када је она присутна у фетусу. За разлику од тога, по Стагиранину, уколико до абортуса дође у претходној фази ембрионалног развоја, особе које су у то укључене не огрешују се о морални закон, као ни о религијске норме. Размишљајући о томе како би требало устројити односе у полису, да би он што складније функционисао, Аристотел води рачуна о максималном броју чланова полиса, свестан опасности пренасељености. У ту сврху не само што предлаже да „закон забрани да се иједно кржљаво дете одгаја“ него такође сугерише да у случајевима када брачни парови прекораче пожељан број деце, „жена треба да побаци пре него што плод оживи“. Дакле, да ли је абортус дозвољен или пак представља безбожан чин „одређиваће се према томе да ли је плод жив“ (Аристотел 1975, 1335 б).

Када је у питању хришћански став према абортусу, познато је да се абортус у наше време осуђује као чин утробног чедоморства и третира као смртни грех. Иако тај став данас заступају све хришћанске конфесије, није на одмет подсетити да се такав категорички став одбијања абортуса од момента зачећа обликовао током историје, да мишљења хришћанских теолога нису увек била потпуно подударана по том питању. Док су латински оци, под утицајем Аристотела, углавном били склони да заступају теорију о накнадном или постепеном оживљавању ембриона, готово сви источни оци до данас заступају учење о тренутном или непосредном оживљавању ембриона.⁶

5 Када и како се то дешава Аристотел се не усуђује да каже, јер је то питање које надилази моћи људског сазнања.

6 Наведимо изузетке, оце који су следили учење о накнадном оживљавању ембриона. Док се у прилог таквом ставу Теодорит Кирски ослањао на разликовање из Друге књиге Мосијеве, 21, 22-24, као и на 1. Мојс. 2, 7 и Јов 10, 9-12, Генадије Схоларис и Теофан Медејски су до таквог становишта дошли под утицајем томистичке филозофије.

Консеквенца теорије о накнадном, односно постепеном оживљавању ембриона била је да би абортус био допуштен до четрдесетог дана по зачећу, јер све до тог времена ембрион наводно нема чулну душу, већ наликује на биљку. У борби против јереси традуционизма, по којој се и душа и тело преносе од родитеља у тренутку зачећа, латински оци су „хронолошки раздвајили оживљење од зачећа, сматрајући да је зачеће дело родитеља, а оживљавање последица Божијег стварања душе“ (Ларше 2008, 114). Дакле, тек пошто би тело детета у материци попримило људско обличје, оно би примило разумну душу, па би тек од тада абортус био недопустив. Будући да су највећи латински теолози, блажени Августин (Augustinus) и Тома Аквински (Thomas Aquinas), заступали теорију накнадног оживљавања, не чуди што је она на Западу дуго времена била готово општеприхваћена.⁷ Но временом је и на Западу оспорена могућност абортуса у раном стадијуму трудноће. Категорички став о недопустивости абортуса од тренутка зачећа римокатоличка црква је заузела 1869. Том приликом папа Пије IX је булом *Apostolicae Sedis* одредио да казна за абортус, без обзира о ком стадијуму трудноће се ради, буде екскомуникација.

На Истоку велики црквени оци заступају учење о присутности душе у телу од самог зачећа. Поменимо тек неке од њих: Св. Иринеј Лионски, Климент Александријски, Св. Григорије Ниски, Св. Максим Исповедник, Св. Јован Дамаскин. Борећи се против крајности учења по коме тело претходи настанку душе, које је иначе заступао Евномије, уверен да му за право даје библијски текст по коме Бог удахњује животни дух у тело начињено од праха земаљског (1. Мојс. 2, 7)⁸, и

7 Наравно, било је и изузетака. Тако Тертулијан (Tertulianus) сматра да је од првог тренутка зачећа душа присутна у телу. У јеврејској и исламској традицији, слично западној, такође влада веровање у постепено оживљавање фетуса. „Према Талмуду, оживљавање се дешава четрдесет дана после зачећа. За један део исламске традиције, који се ослања на суру 23, 12-14 Курана, човек настаје у четири фазе по тридесет дана и тек сто двадесетог дана дух бива удахнут у ембрион. За други део исламске традиције који се позива на hadith (Мухамедову реч) дух се удахњује четрдесетог дана“ (Ларше 2008, 156). Иако би се, сходно таквом теолошком учењу, могло очекивати да абортус у исламским срединама буде дозвољен до 40. дана, у пракси је он апсолутно забрањен.

8 Што се тиче тог места, Св. Серафим Саровски сматра да га многи погрешно тумаче, уверени да тада „у Адаму није било душе и духа људског, него само плот саздана од праха земаљског“. По Св. Серафиму, „Адам није створен мртвим, него дејствујућим животним бићем, слично осталим на земљи живућим и одушевљеним Божијим створењима“ (Левитски

Оригеновог учења о преегзистенције душе, које је инспирисано теоријама о сеоби душе појединих античких филозофа⁹, Св. Григорије Ниски категорички тврди да су од самог зачећа душа и тело срасли, да се у чину зачећа тело са родитеља преноси на дете а душа му бива подарена од Бога, уз садејство родитеља. Заступнике учења о временском претхођењу било душе било тела Св. Григорије упозорава да би из таквог учења следило „извесно несавршенство Створитељеве силе, која није била довољна да све створи у једном тренутку, него је поделила дело и бавила се појединачно сваком половином“. Као аргумент у прилог учењу да је од самог зачећа душа присутна у телу Св. Григорије наводи: „Не-одушевљено тело истовремено је и мртво, јер мртвило потиче од лишавања душе. (...) Наиме, ми као доказ да је човек жив сматрамо то што је топао, што дела и што се креће“ (Свети Григорије из Нисе 2003, 64-65). Важно је истаћи да чувени кападокијски отац сматра да је од самог почетка у ембриону присутна умна душа, да она не долази тек касније споља у фетус, као што је сматрао Аристотел. Иако и Св. Григорије указује на „три различите животне силе: хранитељну силу без чулне, хранитељну (силу) и силу раста, лишену словесног дејства, и (силу) словесну и савршену“, он упозорава да би било погрешно претпоставити „да се у човековој грађи садрже три душе, од којих је свака видљива у својим границама, одакле би се могло закључити да је човечија природа сједињење мноштва душа“. Он нема никакве дилеме: „Истинска и савршена душа је једна по природи, умна је и невештаствена, а посредством чула помешана је са вештаственом природом“ (Свети Григорије из Нисе 2003, 32-33). Додуше, иако је умна душа присутна у ембриону од самог почетка, потребно је време да се она испољи, а то се догађа упоредо са обликовањем органа кроз које ће она показати своје дејство. Св. Григорије тврди да „у сагласности с устројством и усавршавањем тела, заједно с 1998, 457). Дух који је Бог затим удахнуо Адаму у лице заправо је благодат Светог Духа, захваљујући којој је Адам у рају био у стању да види Бога и комуницира са анђелима и животињама.

9 По Св. Григорију Ниском, „не би требало, сагласно јелинској обмани, мислити да су се душе, које су кружиле заједно са васељеном, обремениле неким пороком и да су, будући да су неспособне да достигну брзину кретања пола, пале на земљу; поред тога не би требало ни да тврдимо да је Логос најпре створио човека, као неку статуу од блага и да се тек тада, због те скулптуре, појавила душа (у том случају ће се умна природа душе показати као мање вредна него статуа од блага)“ (Свети Григорије из Нисе 2003, 63).

основом нарастају и енергије душе“. Да би појаснио процес развоја душевних снага, он користи аналогију биљке која се развија из семена: „У првобитном устројству, руководећу улогу у души има хранитељна и сила раста, као својеврсни корен који је скривен под земљом. (...) Затим, када биљка изађе на светлост и када своје изданке покаже сунцу, расцветава се дар осећавања (чулног опажања, осећајности). Када пак сазри и достигне сразмерну висину, тада, слично плоду, почиње да просијава словесна сила. Уосталом она се не пројављује васцела у једном тренутку, него уз старање (одгајање) нараста заједно са усавршавањем органа, свагда доносећи онакав плод, какав обухвата способност основе“ (Свети Григорије из Нисе 2003, 65-66). На основу реченог нема никакве сумње да Св. Григорије сматра да ембрион од почетка свог постојања има не само статус човека него и лични идентитет.¹⁰

Иако допушта могућност разликовања неоформљеног и оформљеног ембриона, тј. да ембрион првих четрдесет дана нема у потпуности оформљен људски лик, Св. Максим Исповедник инсистира на томе да у људском ембриону од тренутка зачећа постоји умна душа. Приписивање ембриону само вегатативне или чулне душе, по њему је неразумно, јер би то подразумевало да човек није отац људском бићу него некој биљци или животињи (Свети Максим Исповедник 2017, 329-330). У оквиру своје христологије Св. Максим оповргава теорију о накнадном оживљавању. Као што се Христос није оваплоћавао постепено, примивши најпре људско тело а тек накнадно умну душу, него је при безгрешном зачећу (Благовести) истовремено посредством Светог Духа примио животворни дух, а тело од Богородице (Свети Максим Исповедник 2017, 318),¹¹ тако се ни дете не оваплоћава постепено, већ му умну

10 Ларше 2008, 123. Са тим се слаже и митрополит Николај, који истиче да оплођена јајна ћелија „има свој јединствени генетски склоп и идентитет“. Подсетивши да оплођену јајну ћелију „не може више да оплоди други сперматозоид“, да је оплођење „дефинитивно и иреверзибилно“, он истиче: „Ембрион не само што припада људској врсти – јер он јесте човек – него има специфичне физичке особине и карактеристике које му дају идентитет, које га одликују и чине различитим од било ког другог ембриона – а то је за човека личност“ (Митрополит Николај Хацинникау 2008, 629-630).

11 Недопустиво је тврдити да је Господ „приликом зачећа постао Човек без душе и тела, и да је у таквом стању остао током четрдесет дана“. По Св. Максиму, Истина која се објављује кроз свете оце, казује нам „да се истовремено са силаском Бога Логоса, приликом Његовог зачећа, Сам Господ и Бог Логос безвремено, али посредством разумне душе, сјединио са телом, и да није разумну душу примио кроз бездушну тело, нити је узео на Себе тело које је сасвим

душу Бог ствара и удахњује истовремено са појавом тела које добија од родитеља.¹²

У прилог православном учењу да ембрион од самог почетка има статус човека могуће је навести како каноне Цркве којим се абортус осуђује као смртни грех, тако и црквено установљење прослављања празника зачећа Господа Исуса Христа, Пресвете Богородице и Св. Јована Крститеља. Теолошки посматрано, узиравање фетуса Јована Претече у Јелисаветиној утроби при њеном сусрету са трудном Богородицом услед препознавања ембриона Спаситеља (Лк. 1, 41-44), потврда је да су нерођена деца од тренутка зачећа већ личности а не тек пуки неоформљени биолошки материјал. Канонске одредбе појединих црквених сабора недвосмислено осуђују абортус. Као епитимију за абортус сабор у Елвири, одржан 303. године, прописује доживотно ускраћивање причешћа: „Ако нека жена, у одсуству свог мужа, учини прелубу и зачне дете, а потом, пре него што се он врати, усмрти плод, да буде одлучена до краја живота, јер је починила двоструки грех; ако катихумен зачне дете у блуду и онда спречи његово рођење, може да прими крштење тек пред крај живота“ (Ларше 2008, 79).¹³ Овако тешка епитимија ублажена је на сабору у Анкири 314. За грех утробног чедоморства прописана је епитимија у периоду од десет година. У једном свом писму, које је временом стекло углед канонске одредбе, Св. Василије Велики се саглашава са одлуком донетом на сабору у Анкири. По њему, жена „која вољно усмрти фетус заслужује казну

без душе, нити душу која је без ума и без разума, него је, у потпуности и без недостатка, у Својој Ипостаси, на неизрецив начин, сједино са Собом нашу природу састављену из разумне душе, а истовремено и тела“ (Свети Максим Исповедник 2017, 332-333).

12 Будући да је чин зачећа мистерија, не постоји пуна сагласност међу теолозима о томе који је удео родитеља у зачећу. Док неки сматрају да Бог ствара нову душу сам, ни из чега, други мисле да и душе родитеља саучествују у стварању душе детета. Архимандрит Рафаил тврди да „Господ ствара душу уз учествовање родитељских душа у тренутку зачећа, кад долази до зачетка новог живота. Због тога је сваки човек нова личност, која је, међутим, истовремено у односима и има везе са својим родитељима и прецима у виду одређених сличности и предиспозиција. Ембрион поседује људску душу у којој се налази цео план будућег тела“. Разлику између православног и римокатоличког становишта он види у томе што римокатолици уче да „Бог ствара душу приликом зачињања, али негирају да притом у томе учествују душе родитеља и самим тим чине необјашњивим душевну сличност између детета и његових родитеља, која се може уочити, као и телесна сличност која се наследно преноси“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 404).

13 Никодим Милаш сматра да је жени која је извршила абортус причешће ипак било дозвољено на самрти. Види: Никодим Милаш 2004, 22-23.

убице“. Он изричито одбија да уђе у расправу о томе да ли је фетус био оформљен или не, већ инсистира на недопустивости таквог чина, подсећајући да он неретко доводи и до смрти жене која прибегава абортусу, те би у таквом исходу абортус подразумевао и смртни грех самоубиства. Св. Василије такође предлаже епитимију одлучења од причешћа на десет година, уз напомену да духовно лечење жене која је извршила абортус „не зависи толико од самог времена колико од дубине покајања“ (Никодим Милаш 2004, 80-81). У случају дубоког покајања, епитимија, чији је циљ лечење душе а не пуко кажњавање, може бити ублажена. Током историје Цркве приметна је тенденција постепеног ублажавања епитимије. На сабору у Лериди 524. епитимија за абортус је смањена на седам година, а Каноник Јована Посника (X век) препоручује смањење епитимије на пет, па чак и на три године. Иако је данас још увек на снази канонска одлука о епитимији за абортус на седам година, у пракси је она знатно ублажена.

Мада данашњим људима то може изгледати чудно, Црква је и за спонтани побачај предвиђала одређену, додуше знатно блажу епитимију. Поједини црквени оци су спонтани побачај третирали као нехотично убиство, уверени да постоји извесна одговорност мајке већ самом чињеницом да припада огреховљеном људском роду. Зато се од ње очекивало да, „у заједници Цркве, измоли божански опроштај кроз покајну службу која се иначе служи и за оне који изврше вољни абортус“ (Никодим Милаш 2004, 96). Строгост раних хришћана према греху абортуса појачана је чињеницом да је абортус представљао својеврсну спрегу грехова. Будући да су абортусу прибегавале најчешће проститутке и жене које би затруднеле након прељубе, да је тај чин често укључивао коришћење напитака при чијем справљању су вршене магијске радње, да је осим чедоморства каткад долазило и до смрти саме жене која је прибегла абортусу, одбојност раних хришћана према таквом греху сасвим је разумљива. Чак и ако повод за абортус није била прељуба већ напросто сиромаштво, страховање родитеља да неће бити у стању да исхране децу, такав чин је био за осуду. Њиме се показивао недостатак вере у Божији промисао, у Божије старање за сваку особу која дође на свет. Осуда оних који су се одлучивали на абортус да би избегли деобу имања,

који дакле нису патили због оскудице, почивала је на осуди њихове безосећајности и егоизма. Сви они који су укључени у абортус, било да се ради о жени, оцу, родбини, познаницима или особама које би технички вршиле тај чин, окаљали би своје душе грехом чедоморства.¹⁴ Својим самовољним деловањем супротстављали су се Божијој вољи.

Дакле, уколико се сматра, сходно православном учењу, да је ембрион од самог тренутка зачећа човек, абортус би био недопустив. Грех се не огледа само у томе што се чедоморством онемогућава биолошко рођење човека него и у томе што се нерођеном детету ускраћује могућност да крштењем постане пуноправни део Цркве, мистичког тела Христовог, да се духовно роди и препороди, да евентуално доспе до обожења. На теолошко питање какав је онострани положај душа абортиране деце нема јединственог одговора. Преовлађује уверење да абортирани фетуси, баш као и рођена али некрштена деца, упркос томе што нису починила никакав грех, нису у рају. Они не осећају ни муке ни блаженство. У VI веку, Козма Индикоплевст, напоменувши да човек не може са сигурношћу знати какав ће бити суд Божији над фетусима, ипак износи своје мишљење „да су фетуси нека врста средњих бића: они не примају венаца као ми, али не подносе ни казну; ослобођени су казне јер нису уживали у добрима овога живота, али су лишени и венаца јер нису ни подносили патњу овога живота“ (Ларше 2008, 149). Одбацивши покушај да се позивањем на апокрифне списе, као што је *Откривење Петрово*, и искривљеним тумачењем житија мученика Уара, оспори предање Цркве о судбини некрштене деце, архимандрит Рафаил каже: „Некрштеном Господ може да да милост, али не и благодат Духа Светог. Некрштена деца у загробном животу могу да добију извесну утеху, али неће видети Господа“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 418).¹⁵ Међутим, било је и отаца (Климент Александријски,

14 2000. године патријарх Павле је, заједно са епископима СПЦ, упутно препоруку свештеницима да лекарима и медицинском особљу који врше абортус, све док се не покају, ускрате Св. тајну причешћа и лише их права на резање славског колача. Будући да лекари имају законско право на приговор савести, они могу без последица по губитак запослења да одбију да врше абортус, иако су у пракси и даље подвргнути притисцима да то чине. За разлику од Србије, у многим градовима Хрватске немогуће је извршити абортус, јер се гинекологи позивају на право приговора савести.

15 На Западу су теолози осциловали између гледишта блаженог Августина и схоластике. Док је Августин сматрао да су људи од зачећа носиоци прародитељског греха, који се спира

Методије Олимпски, Григорије Ниски) који су у светлијим тоновима описивали онострану судбину некрштене деце. Они су сматрали да прерано преминула некрштена деца и фетуси ипак могу оностраним узрастањем и напредовањем у познању доспети до виђења Бога (Види: Ларше 2008, 148-155).

Наравно, неко би могао да се позове на неку другу религијску традицију и доведе у питање православно становиште о људском и личном идентитету ембриона. Ако се осврнемо на кинеску религијску традицију и културу, уочићемо необичан обичај да се први рођендан детета прославља већ након три месеца од рођења. Разлог томе је што се верује да дечији живот почиње од тренутка зачећа. Дакле, и по кинеској религијској традицији абортус би био недопустив.¹⁶

По онима који заступају учење о метемпсихози, душа споља улази у тело, те би све док душа није присутна у фетусу абортус био дозвољен.¹⁷ За разлику од далекоисточних религија, код којих је учење о реинкарнацији спојено са учењем о карми и ахимси, те абортус подразумева огрешење о нешто што је живо, услед чега се неизбежно производи лоша карма, која се мора отплатити било у овом било у наредном животу¹⁸, на Западу су поједини езотеричари и идеолози New

једино крштењем, што води закључку да се душе некрштене деце налазе у паклу, мада у блажим мукама, Алберт Велики (Albertus Magnus) верује да се таква деца налазе на рубу пакла (лимб). По Томи Аквинском, некрштена деца не пате, али су лишена виђења Бога.

16 Додуше, пошто је комунистичка идеологија довела у питање ту традицију, у Кини су абортуси веома чести, поготово током периода док је владала политика једног детета. Тада не само што је абортус подстицан него је чак и насилно вршен. Познат је случај жене из северне провинције Шанси, коју је локална власт 2. 6. 2012. принудила на абортус у седмом месецу трудноће, зато што је већ имала једно дете, а није била у стању да плати веома високу новчану казну због тог „преступа“.

17 Додуше има и оних који сматрају да се душа инкарнира у телу у тренутку зачећа. Неки езотеричари тврде да се душа у оној страни сфери пре инкарнације саветује са својим духовним водичем о задатку који треба да изврши у предстојећем животу. Сходно њеној карми и лекцији коју треба да савлада у животу, бирају се њени родитељи. „Између душе и оплођеног јајашца створена је, приликом зачећа, енергетска веза. У то време, такође је формирана и етеричка матрица која штити душу која улази, од сваког спољног утицаја, изузев утицаја који долази од мајке. Како у мајци тело расте душа полако почиње да осећа да је тело 'вуче' и лагано постаје свесно повезана са телом. У једном часу, душа је изненада свесна те везе; низ тело које се формира, нагло блесне енергија свести. Душа онда поново губи свест, која ће се, мало по мало, будити у физичком. Онај блесак свести одговара времену оживљавања плода“ (Бренан 1990, 62). У миту о Еру Платон је понудио алегоријско тумачење разлога због којег се душа не сећа претходних живота. Види: Платон 1976, 620 d – 621 b.

18 И данас се сматра да сходно неумољивом закону акције и реакције, нико не може да избегне кармичке последице свог деловања. „Тако нема бекства за оне који су укључени у

Аге покрета дошли на идеју да је абортус дозвољен уколико потенцијалним родитељима омогућава боље услове за духовни развој. На експлицитно питање да ли је абортус дозвољен, један од тзв. духовно-водича одговара да, „ако су родитељи исувише заузети сопственим духовним растом“, ако би им одгајање детета одузимало исувише времена, онда је сасвим допуштено прибећи таквом решењу. Будући да заправо „смрти, у суштини нема“, да се увек изнова рађамо, да живот није нешто непоновљиво, „душа детета може да сачека следећу инкарнацију“ (Алексејев и Григорјев 2007, 206).¹⁹

ЕТИЧКА СТАНОВИШТА О АБОРТУСУ

Након што смо размотрили становишта појединих конфесија о проблему абортуса, покушајмо да тај проблем осветлимо и са различитих етичких позиција, тим пре што је многим данашњим људима религија страна. Почнимо са кантовском позицијом. Иако Кант (Kant) није разматрао проблем абортуса, на основу његове деонтолошке етике могли бисмо са великом вероватноћом закључити какав би став заузео. Као што је познато, велики кенигзбершки мислилац тврди да људска личност, за разлику од животиња, биљака и предмета, не сме бити третирана као пуко средство. Она је сврха по себи и има бесконачну вредност, те се чак ни Бог према њој не сме односити као према пуком средству.²⁰ Данашњим људима је саморазумљиво да се родитељи не смеју односити према детету као према средству, да га не смеју занемаривати, будући да је оно личност, чак и уколико још увек није развило умне способности. Али да ли је и ембрион личност? Здраворазумски посматрано, чини се да је ембрион нешто мање од рођеног детета, али да несумњиво у себи има

абортус бебе. Окончање тог људског живота носи тамну самскару. То је еквивалент убиства и нико не може да избегне реакцију“ (Be Aware of Killing Innocent, <https://anandamargaforum.wordpress.com/category/abortion>; приступљено 23.1. 2019.). Иначе, у древном Мануовом законнику казна за жену која је извршила абортус састојала се у „ускрађивању одређених сакралних обреда везаних за погреб“. Абортус је очито сматран изузетно тешким преступом, јер је „иста религиозна санкција погађала јеретике и блуднице“ (Чворовић 2018, 477).

19 Узгред, не треба губити из вида да су тзв. духовно-водичи, на које се позивају идеолози New Age покрета, по савременим православним оцима заправо демонске силе које прелешћују људе неутемељене у хришћанској традицији.

20 У поретку сврха човек је „сврха сама по себи“, те га „нико никада (чак ни Бог) не сме употребити само као средство“ (Кант 1979, 147).

нешто људско, у најмању руку потенцијал да се развије у одраслог човека. Ако би занемаривање тог потенцијала код рођене деце било за осуду, зашто то не би било и у случају људског фетуса, односно ембриона? Но као што нерођено дете не сме бити пуко средство, тако то не сме бити ни мајка у односу на њега. Уколико би мајчин живот био угрожен трудноћом, она би имала права на абортус, јер би иначе била сведена на пуко средство у односу на нерођено дете, које је сврха по себи. Уколико се присетимо чувеног Кантовог примера да човек, наставши се у мору после бродолома, има права да се избори за даску која плута, тако што ће одгурнути другог бродоломника и присвојити је²¹, могли бисмо закључити да и мајка има слично право на самоодржање. Склони смо да верујемо да би Кант абортус допуштао ако је мајчин живот угрожен, али не и ако се она на тај чин одлучује из неких других побуда.

У процени односа према абортусу можемо се ослонити и на учења Цереми Бентама (Bentham) и Алберта Швајцера (Schweitzer). Свој мистички доживљај светости сваког облика живота, Швајцер је уобличио у теоријски став „страхопштовања према животу“. По њему, човек који осећа страхопштовање према животу, „прихвата као добро: сачувати живот, величати живот, узносити до највише вредности живот који је у стању да се развија. А као зло: уништити живот, повредити живот, обуздати живот који је у стању да се развија. То је апсолутни, фундаментални принцип морала“ (Де Жарден 2006, 219). Такво морално начело упућује на недопустивост абортуса, изузев у случају када је угрожен мајчин живот. Ако свака форма живота има интринсичну вредност, онда то свакако има и људски ембрион. Швајцеру су се својевремено подсмевали тврдећи да би дословно придржавање његовог начела страхопштовања према сваком облику живота значило да смо дужни да штитимо и штеточине, па чак и вирусе, што би угрозило наше постојање. Међутим, Швајцер није сматрао да човек не сме да се у исхрани служи биљкама и животињама, односно да се брани од штеточина, већ само да не сме угрозити било чији живот уколико нема добар разлог. На пример, лов у сврху самоодржања био би морално оправдан, али не и као

21 За кенигзбершког филозофа, такав поступак није ни за похвалу ни за осуду. По Канту, „дело насилног самоодржања не треба ... оценити као *непорочно* (inculpabile), него само као *некажњиво* (impunibile)“ (Кант 1993, 379).

забава. Ваљан разлог за абортус био би уколико се тиме чува мајчин живот, али не и ако је разлог каријера, поготово не ако се то чини како би се водио лагодан, хедонистички живот.

Оно по чему је Бентам био инспиративан за развој еколошке етике свакако је то што за њега критеријум моралног достојанства више није свест (ум, расуђивање, способност говора), већ нечија способност да осећа задовољство или бол.²² Консеквенца таквог става је да се етичко подручје проширује и ван људске врсте, на животиње и биљке. Чак и ако се фетусу оспорава статус личности, нема никакве сумње да он осећа задовољство и бол. Филмови о абортусу, попут *Немог крика*, јасно показују колика је патња нерођеног детета приликом вршења абортуса.²³ Нема сумње да оно тада пати, вришти, да се брани од инструмената док га они повређују и на крају усмрћују.²⁴ Ако бисмо се сложили да је абортус фетуса који има оформљен централни нервни систем морално недопустив, будући да такав фетус осећа бол, поставља се питање шта је са тек зачетим ембрионом. Има оних који сматрају да би, самим тим што ембрион не осећа бол, абортус био дозвољен.²⁵ Међутим, велико је питање да ли смо заиста у праву када верујемо да абортус не причињава никакав бол ембриону. Експерименти са биљкама показују да оне стресно реагују уколико им се нанесе повреда, на пример ако се покида њихов лист. Можда се нешто слично догађа и са ембрионом. Експерименти су такође показали да биљке напредују уколико им говоримо љубазне речи, а вену уколико им говоримо рђаве речи. Микроскопско проучавања структуре капи воде показала су да вода специфично реагује на различите врсте енергије: она гради хармоничан кристал уколико је изложена молитви, класичној музици, лепим речима, а њена структура

22 „Питање није ‘могу ли они да расуђују?’ нити ‘могу ли да говоре?’ него ‘могу ли они да name?’“ (Bentham 1973, 311).

23 За оне који су у дилеми да ли фетус осећа бол, поучно би било да погледају потресан документарни филм о абортусу извршеном на људском фетусу старом дванаест недеља, који је 1984. снимно Бернард Нејтансон (Nathanson) помоћу ултразвука.

24 Занимљиво је да радикалне феминисткиње избегавају да се суоче са сведочанством тог филма, тврдећи да постоје и хуманије врсте абортуса од овог које подсећа на средњовековно погубљење черечењем. Иако су можда друге врсте абортуса безболније, убиство ипак остаје убиство, без обзира на степен суровости.

25 „Као живи, али не-осећајни организам, фетус првог тромесечја још није биће које има интерес да настави живот“, тврди Воренова (Warren), уверена да „рани абортус не представља озбиљан морални проблем“ (Ворен 2004, 446).

је дисхармонична уколико је изложена ружним речима или хеви метал музици (Емото 2008, 72 и 89). На основу тог испитивања поједини аутори верују да вода поседује свест, да памти информације. Ако је то случај са водом, вероватно и ембрион није равнодушан не само према чину абортуса него чак и према таквој нехуманој намери.

Као аргумент у прилог уверењу да фетус поседује људско достојанство могли бисмо навести и чињеницу да многе жене након абортуса осећају интензивну грижу савести, да су депресивне, да имају ноћне море.²⁶ Такво стање свакако не доживљавају уколико од стране оболели бубрег, крајник или слепо црево. Чак и оне жене које нису изложене тако тешким психолошким последицама, које не помишљају на самоубиство, на несвесном нивоу трпе последице тог чина. Теолози би рекли да грех чедоморства притиска психу жене.

КАДА ЈЕ ДОПУШТЕН АБОРТУС?

Као оправдање абортуса, поготово у наше време када је развијена пренатална дијагностика, наводи се да је живот хендикепираног детета испуњен патњом, те се плоду на коме је уочена деформација абортусом помаже да се не роди и ту патњу не искуси. Утилитаристички посматрано, будући да су количина и интензитет патње већи од ретких тренутака радости живљења хендикепираног детета, тобоже је у интересу нерођеног детета да се не роди. Иако се у први план ставља тобожња помоћ нерођеном детету да не буде изложено непотребној патњи, није тешко закључити да родитељи који се одлучују за абортус хендикепираног детета мисле пре свега на себе. Сама чињеница да брига о таквом детету захтева много више труда, да се родитељи осећају нелогодно у друштву због тога што имају хендикепирано дете, сугерише да управо због властите удобности родитељи не желе такво дете. Религиозни људи би рекли да они одбацују Божији дар, незадовољни његовим квалитетом.

26 О негативним психолошким последицама абортуса код не малог броја жена се у једном извештају каже: „Жене које пријаве негативне ефекте после абортуса добро знају у чему је њихов проблем. ... Жале се на ужасне ноћне море где сањају како их деца зову из канти за смеће, сањају делове тела и крв. Свако подсећање на абортус ... наводи жене да га поново доживљавају уз ужасну психолошку патњу“ (Анкерберг и Велдон 2006, 246).

Као приговор одлучи да се изврши абортус плода за који лекари сугеришу да је оштећен говори чињеница да се неретко дешава да пренатална дијагноза буде погрешна, да упркос лоших лекарских предвиђања на свет дође сасвим здраво дете.²⁷ Но чак и ако би такво предвиђање било тачно, то још увек не оправдава абортус деце која ће имати телесне мане. Да су се у ранија времена родитељи одлучивали на такав чин, човечанство би било лишено не само светитеља него и значајних стваралаца, особа којима се данас дивимо. Већина данашњих људи живи у погрешном уверењу да смо се родили првенствено зато да бисмо уживали, не схватајући да страдање на земљи без роптања доприноси очишћењу душе, да страдалнику оно духовно користи, као и да ће духовно бити награђени они који таквом детету пожртвовано служе. По Св. Пајсију Светогорцу, телесни недостатак, исправно схваћен, представља управо Божији благослов. „Инвалиди ће, ако се не жале, него смерно славослове Бога и живе у Његовој близини, имати боље место у рају“ (Старац Пајсије 2011, 331). Ако се и сложимо са тврђом да је смирено подношење болести и својих телесних недостатака, било да се ради о инвалидитету, слепилу или глувоћи, од духовне користи, поставља се питање шта је са тешко ментално ретардираним особама, да ли оне имају икакве користи од свог живота. Одговор старца Пајсија многе ће зачудити. Указујући на пример ментално ретардиране девојчице препуне несебичне љубави према другима, он задивљено примећује: „Ништа не тражи за себе, све даје другима! Она ће отићи право у рај, али ће и своје родитеље послати у рај.“ За разлику од оних који су своје таленте занемарили, који Божије дарове користе у егоистичке сврхе, та девојчица је оно мало што је добила у потпуности искористила. У складу са Христовом поруком из Проповеди на гори, у којој се указује на равнотежу између оностраног и оностраног дара, Св. Пајсије поручује: „У оном животу пред њом ће и богослови црвенети.“ Зашто? Зато што је, упркос свом хендикепу, несвесно упражњавала практичну теологију, испуњена добротом и љубављу, предана ближњима, за разлику

27 Упркос предвиђања да ће се дете родити као наказа или инвалид, дешавало се да мајка одбије да абортира, а дете се роди потпуно здраво. И што је занимљиво, „притом лекар није био позван на било какву одговорност и није био кажњен за лажну дијагнозу“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 401).

од оних који су се ограничили на искључиво теоријско бављење теологијом а занемарили сведочење Христа властитим животом. Осврнувши се на ментално ретардирану децу, која нису у стању да се баве теоријом, али су препуна доброте, старац Пајсије истиче: „Помисао ми каже да богоносни светитељи на небесима неће имати бољи положај, кад је у питање богопознање, од ове деце. Можда њима праведни Бог подари и још нешто поврх тога, јер су овде живела лишена много тога“ (Старац Пајсије 2011, 332).

Познато је да сваки захтев за поштовањем права ембриона на живот наилази на жесток отпор либералног дела друштва, поготово радикалних феминисткиња. Оне истичу да би ограничавањем права на абортус, жене биле лишене права да самостално располажу властитим телом. Но да ли је фетус заиста тек пуки део жениног тела, те би напросто, без икакве бриге савести, могао да буде одстрањен као што је случај са оболелим крајником или слепим цревом? Што се тиче античке науке, „Гален је, позивајући се на повезаност пупчане врпце преко плаценте са мајчином материцом, ембрион сматрао делом жениног тела.“ (Митрополит Николај Хаџиниколау 2006, 638). Иако су и поједини стоици сматрали да је фетус део жениног тела, не само по црквеним оцима него и по већини савремених научника то ипак није тачно. Уосталом, и лаицима је познато да се из ембриона развија нови човек, са властитим идентитетом, док од слепог црева не може да настане ново људско биће. Откако је ултразвучном дијагностиком установљен од мајке независан срчани рад ембриона, тешко је тврдити да је фетус пуки део мајчиног тела²⁸, ма колико поједини научници настојали да на основу такве тезе обезбеде могућност експериментисања ембрионима и коришћење абортираних фетуса у немедицинске сврхе.²⁹ Став

28 Нерођено дете има генетички код који је различит од мајчиног. Чињеница да мајка и фетус често имају различите крвне групе, да мушки фетуси имају другачију структуру хромозома од мајке (X-Y комбинација за разлику од мајчине X-X), потврђују тезу да се ради о два различита бића, ма колико фетус зависи од мајке. „Приликом пренаталних операција, нерођено дете, и даље повезано за мајку пупчаном врпцом, вади се, даје му се анестезија, оперише се и поново враћа у мајку.“ Случај петомесечног фетуса Самјуела, који је при крају операције ухватио хирурга за прет, деловао је попут шока за фотографа Кленисија, некадашњег заступника права на абортус, који је фотографисао необичан приказ. Од тада он сматра да је апсолутно погрешно вршити абортус. Види: Алкорн 2009, 45-46.

29 Од пре неколико деценија развијена је биомедицинска индустрија. Осим истраживање абортираних ембриона у здравствене сврхе, расте „притисак на истраживања у циљу решавања

данашњих научника по том питању креће се од „гlediшта да ембрион представља личност са својим правима“ до гlediшта појединих научника који сматрају ембрион пуким ткивом мајчиног тела. Средњу позицију заузимају научници који „прихватају да ембрион поседује основне особине личности, или човека, само онда када се већ оформио у фетус“. Без обзира на то да ли сматрају да фетус настаје већ од 14. дана или тек од 8. недеље, слажу се да је допуштено „експериментисање на ембриону, али не и на фетусу“ (Митрополит Николај Хаџиниколау 2006, 639).

Заговорници абортуса тврде да је тај чин дозвољен зато што фетус, а поготово ембрион још увек није личност. По њима, услови да би се некоме доделио статус личности су: (само)свест, расуђивање, способност самомотивисане активности и комплексне комуникације, морална узајамност и сл. Самим тим што су мајке личности а фетуси тек имају потенцијал да то постану, а имајући у виду да су „права било које стварне особе увек јача од права било које потенцијалне особе“ (Ворен 2012, 57), оне имају право на неограничено и произвољно коришћење права на абортус.³⁰ Међутим, ни тек рођена деца нису самосвесна, баш као ни особе у коми, па ипак нисмо спремни да их усмртимо. Особе у коми могу да из ње изађу, чак и након више година, те поново постану свесне, а деца ће то постати одрастањем. Еугеничка помисао да се физички елиминишу сенилне или ментално ретардиране особе у супротности је са хришћанским духом, који још увек, упркос секуларизму, није ишчилио.

Ако се и сложимо са гlediштем да абортус представља врсту чедоморства и да је он морално недопустив у нормалним условима, намеће се питање да ли је абортус као такав апсолутно недопустив. Шта чинити ако би мајчин биолошки живот био

естетских а не здравствених проблема (уклањање и исправљање бора, или затезање од старости опуштених трбушних мишића, па чак јачање мускулатуре код спортиста инјекцијама ембрионских ћелија“ (Митрополит Николај Хаџиниколау 2006, 642-643). Будући да се од ткива абортираних фетуса праве вакцине и козметички производи, нерођено дете сведено је на пуку сировину.

30 Док Цудит Томсон (Thomson), иако се залаже за право жене на абортус, сматра да би било „недолично од жене у седмом месецу трудноће да захтева од доктора да изврши абортус, само да би избегла непријатност због одлагања пута у иностранство“ (Томсон 2012, 43), Мери Ворен тврди да „то не би било, само по себи, неморално, и стога треба да буде дозвољено“ (Ворен 2012, 56).

угрожен трудноћом? Још од раног хришћанства преовлађујући одговор гласи да је у том случају абортус дозвољен, да не представља грех. Тертулијан недвосмислено каже: „Дете у материци бива жртвовано због сурове неопходности јер, будући незгодно постављено, опире се порођају и постаје убица своје мајке уколико само не буде осуђено на смрт“ (Ларше 2008, 93). Додуше било је и изузетака. Тако је 1588. папа Сикст V, иначе једини папа српског порекла, у својој були *Effraenatam*, осуђујући оне који врше абортус, без обзира да ли је у питању оформљени или неоформљени фетус, одбацио „чак и могућност абортуса неоформљеног фетуса у случају опасности по живот мајке“. Предвидео је изопштавање из римокатоличке цркве не само оних који прибегавају абортусу него и било којој форми контрацепције. Додуше, услед негодовања пастве и клира због таквог ригорозног става, папа Григорије XIV је 1591. својом булом *Sedes apostolica* укинио дотичну булу и ствари вратио на старо, дозвољавајући абортус до 116. дана трудноће. У XIX веку римокатоличка црква не само што пооштрава свој став према абортусу него одбацује могућност абортуса чак и када је у питању живот мајке. Наиме, крајем 1895. „Света Столица је објавила забрану абортуса који се врши ради очувања живота мајке“ (Ларше 2008, 95).³¹

Док је темељно право на живот ембриона свакако изнад права било на понашање усредсређено искључиво на максимализовање различитих форми задовољстава било на каријеру мајке, када се ради о њеном праву на живот то више није случај. Нико то не може захтевати од мајке, тим пре што је она већ самосвесно биће а фетус тек има потенцијал да то постане. Ипак, током историје, па чак и у наше недуховно време је било случајева да мајке жртвују властити живот да би омогућиле фетусу да се развије и дође на свет. Подсетимо на саможртвену љубав Јелене Трикић (Мајка Храброст), која је одбила да се подвргне хемотерапији и зрачењу, како би сачувала нерођено дете од последица терапије, чиме је практично осудила себе на смрт.

31 Без намере да оправдамо такву ригидну одлуку, треба рећи да она почива на уверењу да је крштење предуслов спасења, па би стога нерођеном детету требало омогућити рођење, како би било крштено, док мајка као крштена већ има ту могућност, а саможртвени чин врхунца љубави – дати живот за своје чедо, достојиће је раја.

Ако смо сагласни са тим да је абортус дозвољен у случају када је угрожен живот мајке³², поставља се питање како се односити према жени која затрудни приликом силовања. Док добровољно ступање у полни однос повлачи одговорност и мушкарца и жене, те би било неморално одбацити евентуалну нежељену последицу тог чина, тј. извршити абортус, жена која је силована свакако није одговорна ни за тај зверски чин ни за последице тог чина. Законским решењима њој је дозвољен абортус, али ипак се намеће питање да ли је исправно да жена одбаци нежељени плод? Признајемо, није лако дати одговор. Силована жена је већ била жртва, самим тим потребна јој је психолошка помоћ да преброди трауму. Може ли се од ње тражити и додатна жртва да је нежељено дете својим постојањем подсећа на тај трауматичан догађај? Но уколико је жена на довољно високом духовном нивоу, разумеће да потенцијално дете није криво за злочиначки чин силоатеља. Ако следи уверење да је ембрион већ од самог зачећа личност, да је живот као такав светиња, одбациће помисао на абортус и омогућити нежељеном детету да се роди, трудећи се притом да га истински заволи.³³

Агументи против абортуса као чедоморства тичу се и неких контрацептивних средстава. У настојању да избегну нежељену трудноћу, парови који прибегавају контрацептивним препаратима, које иначе фармацеути рекламирају као сигурна средства заштите од трудноће, и не слуте да се њима заправо не спречава зачеће него убија већ зачети плод. Архимандрит Рафаил Карелин упозорава да већина контрацепцијских средстава „уопште нема директне везе с зачећем и намењена је убиству живог ембриона“. Та средства, од којих су најпознатија

32 Занимљиво је да Црква и у том случају од мајке очекује да испољи покајничко расположења, будући да је једно биће, ма колико то било оправдано, лишено живота. „Када постоји непосредна претња животу мајке због продужења трудноће, нарочито уколико она већ има деце, у пастирској пракси препоручује се снисхођење. Жена која је прекинула трудноћу у оваквим околностима не бива одлучена од евхаристијског општења са Црквом, али се оно условљава испуњавањем њеног личног покајног молитвеног правила“ (Основи социјалне концепције Руске православне цркве 2007, 149).

33 Случај једанаестогодишње девојчице из Парагваја, која се породила након што је суд одбио молбу за абортус, упркос томе што је затруднела пошто ју је силовао очух, показатељ је да многи сматрају да је чак и у таквом случају абортус непожељан. Једно истраживање у САД показало је да су скоро све жене које су абортирале бебе због силовања или инцеста касније изјавиле да жале због тога, док ниједна од жена које су одржале трудноћу након силовања или инцеста „није жажалила због своје одлуке“ (Алкорн 2009, 101-102).

абортивне пилуле за дан после, „најчешће трјују ембрион“. Што се тиче спирале, она „не спречава зачињање, већ кретање ембриона – већ оплођене ћелије“. Ембрион „се лишава своје животне средине неопходне за развој и кроз неколико дана умире. Ако се ембрион, без обзира на спиралу унедри у тело мајке“, спирала ће „да га откине и избаци напоље. Долази до убиства за које жена може да не зна и о којем чак и да не подозрева“. Дакле, неким контрацепцијским средствима се живи плод у телу жене „убија механички или хемијски“. Он „у већини случајева представљају мини-абортус“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 384).

Проблем у репродуктивној сфери није само нежељена трудноћа већ и жељена трудноћа која изостаје због немогућности родитеља да до ње дође природним путем. Многим паровима који не могу да имају децу наука је изашла у сусрет развивши технику вантелесне оплодње. Нажалост, парови који јој прибегавају и не слуте да је та техника скопчана са елиминацијом мноштва ембриона, који су, као што смо видели, заправо већ жива бића. Образлажући свој став против вантелесне оплодње, Рафаил Карелин подсећа да концентрат сперме може да оплоди мноштво ћелија у епрувети. „Затим се неколико ембриона преноси у тело жене. Са временом се врши нови одабир: један ембрион се оставља у животу, а остали се убијају; обично им се иглом пробада срце. При таквој оплодњи може се рећи да плод расте на гробљу своје браће и сестара“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 385).

ДА ЛИ ЈЕ МОРАЛНА ОСУДА АБОРТУСА УГРОЖАВАЊЕ ПРАВА ЖЕНЕ?

Радикалне феминисткиње често оне које доводе у питање право жене на абортус виде не само као непоправљиве конзервативце него и као женомрце. По њима, противници абортуса у име нечег апстрактно општег, као што је нација, доводе у питање слободу и неприкосновено индивидуално право жене да сама одлучује о свом телу и свом животу. Они наводно оспоравају жени право да буде субјект, третирају је као ниже биће, свде је на пуку биолошку машину за рађање. Међутим, нити противници абортуса за тај чин којим се

усмрћује плод у утроби мајке окривљују само жене, већ све оне који су у њега укључени (лекаре, оца, окружење које је у томе охрабрује или присиљава) нити они своде жене на пука средства репродукције. Напротив, управо указивањем на негативне последице тог чина по физичко и психичко здравље жене, као и на духовну штету коју трпе особе које су укључене у чедоморство, они својим апелом заправо настоје да освесте жене, да их наведу на размишљање и евентуално их сачувају од погубних последица по душу и тело.³⁴ Мада радикалне феминисткиње сугеришу да су поборници права фетуса на живот углавном мушкарци, а заговорници права на абортус жене, то свакако није тачно. Диференцирање по том питању не иде линијом мушкарац – жена, већ пре: религиозна – нерелигиозна особа. Многе жене залажу се итекако за право фетуса на живот, те оснивају невладине организације које се боре против абортуса.³⁵

На основу реченог надамо се да смо понудили уверљиве аргументе у прилог тези да нерођена деца имају право на живот, тј. да абортус, осим у изузетним случајевима, представља морални преступ, односно грех. Разматрање различитих религијских традиција показало је да се абортус оживљеног фетуса свуда сматра за грех. Што се тиче тек зачетог ембриона, мишљења су подељена, будући да је дилема да ли је већ од тренутка зачећа ембрион обдарен душом. По том питању разилазе се и научници, тим пре што многи од њих и не верују

34 Занимљиво је да поједини медицински радници охрабрују жене на абортус, уверавајући их да је то потпуно безбедна процедура, уместо да им предоче све могуће негативне здравствене последице тог чина. Не само што абортус може резултирати озбиљним здравственим компликацијама, стерилитетом, инфекцијама опасним по живот, него он оставља последице по ментално здравље жене. Код већина жена присутан је постабортусни синдром. У једној америчкој студији показано је да су се код 43% жена одмах након абортуса испољиле негативне реакције, док је код 10% жена дошло до озбиљних психичких компликација. „Чак и оне жене које су се чврсто залагале за право на абортус, на сопствени абортус су реаговале жаљењем, љућом, посрамљеношћу, страхом од осуде, па чак и стидом“ (Анкеберг и Велдон 2006, 244).

35 Пре неколико година у Русији је на иницијативу новинарке Наталије Москвитине (Натаља Москвитина) основан покрет „Жене за живот“. У САД иначе већ годинама делује организација *Феминисткиње за живот* (www.feministsforlife.org). За радикалне феминисткиње то нису релевантне чињенице, јер оне не само религиозне жене него и либералне феминисткиње дисквалификују, тврдећи да су заслепљене патријархалном идеолошком матрицом, пре свега религијом као изразом трансцендентне мушке надмоћности. Уп. Dworkin 1983, xii. Занимљиво је да анкета направљена у САД 1991. показује да су највећи поборници абортуса заправо неочењени бели мушкарци старости између двадесет и четрдесет пет година. „Иронично је то што је абортус главно средство у борби за женска права иако заправо подстиче мушку неодговорност и небригу за жене и децу“ (Алкорн 2009, 72).

у постојање душе. Ако наука није у стању да докучи да ли тек зачети ембрион има људско достојанство, одлука о томе мора се препустити метафизици и религији.³⁶ Будући да живимо у земљи са православном традицијом, логично би било да заступамо став о томе да је абортус, осим у изузетним случајевима, као што је опасност по мајчин живот, кршење моралног закона. Свака особа која је у дилеми да ли да изврши абортус, морала би да зна да тим чином врши морални преступ и своју душу оптерећује грехом. За особе које су већ оптерећене тим грехом отворен је пут покајања. Искреним и дубоким покајањем за учињено утробно чедоморство, одлуком да се тај грех више не понови, последице тог греха, без обзира да ли се ради о мајци, оцу или лекару, могу бити избрисане.³⁷

Иако етичко и религијско оспоравање абортуса не мора да има правне последице, имплицитно је присутна и препорука да се позитивно право усклади са природним правом. Док је чин абортуса лични грех оних који су у њега укључени, законско право на абортус представља колективни грех, јер таквим ставом друштво имплицитно оправдава тај чин.

Нема сумње да би предлог за законску забрану абортуса, осим у изузетним случајевима, наишао на жестоко противљење не само радикалних феминисткиња него и многих либерала. Један од противаргумената би био да укидање права на абортус доводи до илегалних абортуса, а последица нестручног обављања абортуса јесте смрт многих жена.³⁸ Тај

36 Заступницима абортуса никако не иду у прилог достигнућа савремене науке и технике. Ако су некада религија и наука биле супротстављене, данас је уочљива тенденција њиховог приближавања. Ултразвучна дијагностика, поготово она 3D и 4D технологије, омогућила је потврду религијског учења да је ембрион засебна личност а не тек пука неоформљена биолошка маса.

37 Жена која је чинила чедоморства „треба да постане свесна тежине свог греха, да се покаје и да замоли свештеника да јој да епитимију – црквену казну чије испуњење привлачи милост Божију. Крв се омива сузама“. Искрено и дубоко покајање, захваљујући суптилним невидљивим везама између родитеља и деце, „доноси одређено олакшање душама убијене деце“, а такође „привлачи милост Божију на целу породицу“. Мајка која је починила абортус „може души убијеног да донесе извесну утеху и радост својом молитвом и милостињом датом сиромасима. Ова свест дуга према убијеном детету треба да јој да снаге да чини добра дела“ (Архимандрит Рафаил Карелин 2006, 419-420).

38 Нејтенсон признаје да је са колегама деценијама лажирао податке о броју нелегалних абортуса и смртности мајки, како би се створила атмосфера погодна за легализацију абортуса. „Још један мит који смо продали јавности преко медија био је да ће легализација абортуса значити само то да ће нелегални абортуси сада бити рађени легално. А у ствари, наравно, абортус се сада користи као основни метод контрацепције у САД и број абортуса на годишњем

приговор несумњиво има тежину, али само под претпоставком да људи неће да промене свој поглед на свет, да примат и даље има индивидуалистички и потрошачки начин живота, да је развратно понашање и даље социјално прихватљиво. Уколико би државне институције заиста предузеле радикалну акцију у циљу морално-духовног препорода народа, што би подразумевало како васпитно-педагошки рад са младима тако и укидање морално непримерених садржаја у медијима, абортус би изгубио статус социјално прихватљивог понашања.³⁹ Значајнији приступ Цркве медијима омогућио би да се сагледа морално-духовна неприхватљивост абортуса и афирмише саможртвена природа љубави. Буђењем савести и осећања стида преовлађујућа атмосфера бестидности, која подстиче абортус, постепено би ишчилила. Наравно, неопходно би било обезбедити и боље социјалне услове за породице са више деце, поготово за самохране мајке. Будући да многи брачни парови пате због стерилитета, није никакав проблем да нежељена деца буду дата на усвајање. Држава која се заиста брине како за свој морално-духовни темељ тако и за заустављање пошати беле куге нашла би начин да различитим мерама и акцијама значајно смањи број абортуса.⁴⁰ Осим позитивних демографских последица⁴¹, такве мере би у значајној мери смањиле и огреховљеност нашег друштва. Уколико верујемо у вишу, божанску правду, онда нам је јасно да од моралног и духовног стања једне нације, односно државе, зависи и њена економска и политичка судбина.⁴²

нивоу скочио је 1.500% (1979) од легализације“ (Стајић 2018, 169).

39 „Законитост неког поступка игра велику улогу у процесу одлучивања да ли ћемо нешто урадити или не.“ Чак 70% жена у САД је одговорило да се одлучило на абортус зато што је легалан. Оне су се водиле следећом логиком: „Законито је, значи мора да је исправно, мора да је правично“ (Стајић 2018, 154).

40 Већ само приказивање на телевизији ултразвучних фотографија нерођене бебе која се смеје, штуча, зева, кија и истеже, а поготово филмова попут *Немог крика* или фотографија абортираних беба, деловало би отржњујуће на многе људе. Те слике би се урезале у њихову свест, па би им било много теже да се равнодушно односе према абортусу.

41 Што се тиче катастрофалног демографског стања у Србији, Ђаковац истиче да је већ деценијама абортус не само „један од најзаступљенијих начина планирања породице, већ је толико раширен, да се с правом може говорити о абортусној култури и абортусној ендемији“ (Ђаковац 2017, 108).

42 „Божја реч, забележена у Светом Писму Божјем, учи нас да срећа или несрећа једнога човека, једне породице, потомства и друштва зависи од извршења или гажења моралног закона Божјег“ (Владика Николај 1996, 45).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Алексејев, Вјечеслав и Андреј Григорјев. 2007. „Схватање Њу ејџа“ – религија антихриста?“ У *Чувајте се да вас ко не превари : православље на међи векова*, прир. Владимир Димитријевић и Јован Србуљ, 172-249, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Алкорн, Ренди. 2009. *Абортус : право на избор или убиство*, Београд: Сотериа
- Анкберг, Џон и Џон Велдон. 2006. „Колико је абортус безбедан?“ У *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*, прир. Владимир Димитријевић и Јован Србуљ, 236-250, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Антонић, Слободан. 2011. *Искушења радикалног феминизма: моћ и границе друштвеног инжењеринга*. Београд: Службени гласник
- Аристотел. 1987. *О души / Наговор на филозофију*. Загреб: Напријед
- Аристотел. 1975. *Политика*. Београд: БИГЗ
- Ворен, Мери Ен. 2004. „Абортус“ У *Увод у етику*, прир. Питер Сингер, 437-452, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића
- Ворен, Мери Ен 2012. „О моралном и правном статусу абортуса“ У *Биоетика*, прир. Војин Ракић, Иван Младеновић, Рада Дрезгић, 43-61, Београд: Службени гласник
- Де Жарден, Џозеф Р. 2006. *Увод у еколошку етику*. Београд: Службени гласник
- Дрезгић, Рада. 2010. „Бела куга“ међу „Србима“: о нацији, роду и рађању на преласку векова. Београд: Албатрос плус – Институт за филозофију и друштвену теорију

- Ђаковац, Александар. 2017. „Абортусна култура у Србији : биоетички, религијски и национални аспекти.“ *Национални интерес*, 30 (1), 105-118.
- Ђурковић, Миша. 2019. *Десна мисао у XX веку*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића
- Емото, Масару. 2008. *Порука воде*. Београд: Златни змај – Либер
- Кант, Имануел. 1979. *Критика практичног ума*. Београд: БИГЗ
- Кант, Имануел. 1993. *Метафизика морала*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића
- Константиновић Вилић, Слободанка и Милева Милосављевић, Невена Петрушић. 1999. *Абортус : правни, медицински и етички приступ*, Ниш: Женски центар за едукацију и комуникацију
- Ларше, Жан-Клод. 2008. *За једну етику рађања : елементи патристичке антропологије*. Београд – Шибеник: Истина
- Левитски, Н. 1998. *Свети саровски старац Серафим*. Манастир Хиландар
- Маркиз, Дон. 2012. „Поновно испитивање абортуса“ У *Биоетика*, прир. Војин Ракић, Иван Младеновић, Рада Дрезгић, 97-122, Београд: Службени гласник
- Милаш, Никодим. 2004. *Правила Православне цркве с тумачењима*, књ. 2, Београд – Шибеник: Истина
- Немесије Емески. 2003. „О човековој природи“ У *Госпoде, ко је човек? : православна антропологија и тајна личности*, прир. Јован Србуљ, 93-204, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Николај (Велимировић), владика. 1996. „Номологија“ У *Изабрана дела у 10 књига*, књига III, Ваљево: Глас цркве, 7-90.

- Николај Хаџиниколау, митрополит. 2006. „Природа и статус ембриона“; „Експериментисање са људским ембрионима“, У *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*, прир. Владимир Димитријевић и Јован Србуљ, 623-350, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- *Основи социјалне концепције Руска православне цркве*. 2007. Нови Сад: Беседа
- Платон. 1976. *Држава*, Београд: БИГЗ
- Рафаил (Карелин), архимандрит. 2006. „О абортусу, и о разврату“ У *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*, прир. Владимир Димитријевић и Јован Србуљ, 368-491, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Рашевић, Мирјана. 1993. *Ка разумевању абортуса у Србији*. Београд: Институт друштвених наука – Центар за демографију
- Св. Григорије из Нисе 2003. „О стварању човека“ У *Госпoде, ко је човек? : православна антропологија и тајна личности*, прир. Јован Србуљ, 7-90, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Свети Максим Исповедник. 2017. *О разним недоумицама*. Нови Сад: Беседа
- *Свето писмо Старoга и Новoга завјета*. 2012. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве
- Стајић, Марија Р. 2018. „Случај Роу против Вејда“, У *Између киборга и химере : човек и савремена биоетика*, прир. Миша Ђурковић, 153-176, Београд: Catena mundi – Институт за европске студије
- Старац Пајсије Светогорац. 2011. *Чувајте душу*, Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

- Томсон, Џудит Царвис. 2012. „Одбрана абортуса“, У *Биоетика*, прир. Војин Ракић, Иван Младеновић, Рада Дрезгић, 25-42, Београд: Службени гласник, 25-42.
- Чворовић, Зоран. 2018. „Абортус као кривично дело у стародревним правима, канонима Цркве и у византијско-словенском праву“, У *Црквене студије*, 15, 475-491.
- Be Aware of Killing Innocent, <https://anandamargaforum.wordpress.com/category/abortion>
- Bentham, Jeremy. 1973. *The Principles of Morals and Legislation*, New York: Hafner Press
Бренан, Барбара Ен. 1990. *Руке које лече*, Београд: Николић – Павловић – Живковић – Паскаш – Цвијић – Жигарт – Мирић
- Dworkin, Andrea. 1983. *Right-Wing Women : The Politics of Domesticated Females*, London: The Women’s Press

Zoran Kindić

Faculty of Political Science, Belgrade

**REAFFIRMATION OF THE RIGHT TO LIFE
OF THE UNBORN**

Resume

In this article the author considers ethical and religious arguments in favour of the right to live of the unborn. He indicates that Latin Fathers, under the influence of Aristotle, were principally prone to support the theory about subsequent or gradual animation of an embryo, while almost all Eastern Fathers up to this day consider that an embryo is a person since the moment of its conception. The consequence of teaching about subsequent animation of an embryo is the possibility of abortion until the moment of its animation. Advocates of the teaching about reincarnation of the soul consider that abortion is allowed until the soul enters the body. If embryo is already a person, the abortion represents a moral transgression, except is allowed if prenatal tests confirm that the child to be born is handicapped, because such person is still a person.

Keywords: abortion, person, right to live, embryo, fetus*

* Овај рад је примљен 26. јуна 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. августа 2020. године.